

NOVI SMJEROVI NASTAVE POVIJESTI U OSNOVNOJ ŠKOLI

IVO RENDIĆ-MIOČEVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 371.3:930
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1995-10-12
Received

U članku se ističe potreba utemeljenja hrvatskog odgoja u hrvatskoj kulturi i njenim općeljudskim vrijednostima. Školski sustav treba učenicima omogućiti samospoznaju uz otkrivanje odgovornosti prema sebi i drugima. Autor se zalaže da se u škole uvede povijest koja razotkriva naše susjede, ali i nas same. Ta povijest ne smije biti poziv na nastavak ubijanja, već u duhu hrvatske kulture mora pomoći mladima u prihvaćanju novih društvenih ponašanja.

Naglašavajući značenje kulturološkog pristupa u nastavi povijesti, autor se zalaže za proučavanje patrijarhalnog društva, hrvatskoga zapadnog modela i "dugog trajanja" orijentalne despocije u Srbiji. Pri tome je neophodno uvođenje metodologije suvremene povijesne znanosti u metodiku nastave povijesti, što bi omogućilo restrukturiranje povijesnoga gradiva.

Autor je u didaktičkom eksperimentu otkrio da učenici VII. razreda osnovne škole, poslije proučavanja "inovirane" strukture gradiva, u kratkom vremenu uspijevaju bolje razumjeti povijesno gradivo, a usto se poboljšava i njihov odnos prema povijesti i razina samospoznaje. Problemska nastava povijesti u VIII. razredu, koja se nastavlja na spomenuto gradivo iz VII. razreda, uz očito poboljšanje kvalitete, nije utjecala na smanjenje anksioznosti i promjenu moralnih stavova, što nas upućuje na potrebu da kvalitetnije povežemo predmete, stvarajući novo školsko "ozračje".

1. Novi ciljevi odgoja¹

Pedagoška misao poslije 1945. godine bila je utemeljena na sovjetskoj pedagogiji i zanemarivala je hrvatsku tradiciju na tom području prešućujući i takve veličine kakav je bio Stjepan Matičević.² Socijalistička pedagogija bila je zapravo ideologija jer je u interesu "dominantne kulture" propisivala pedagošku praksu, umjesto da je razvija iz školskog realnog života. Mlade je valjalo odgojiti u duhu marksizma-lenjinizma, a bili su primorani da usvajaju dijalektički materijalizam kao nazor na svijet, socijalistički moral, socijalistički patriotizam i internacionalizam. Cilj odgoja bio je formiranje socijalističkog čovjeka, kojeg su pedagoški ideolozi zamišljali kao obrazovanoga, kulturnoga, svjesnog i aktivnoga graditelja i branitelja socijalističke domovine i borca za pobjedu socijalizma u svijetu.³ Socijalistička pedagogija, nadopunjavana kasnijim frazama o samoupravljanju, htjela je, dakle, stvoriti "modalnu ličnost",⁴ ali tako utopijski strukturirana pojmovna shema nametala je pojedincu "socijalistički ljudski status", zanemarujući u potpunosti ljudsku psihu i društveno-kulturno naslijeđe. Socijalistička ideja morala je postati uvjerenje svakog Hrvata, koji bi se na taj način pretvorio u jednodimenzionalnu ličnost - socijalističku. G. Devereux nas upućuje da čovjek koji se pretvara u bilo kakvu jednodimenzionalnu ličnost (npr. u nacista) prestaje biti čovjekom.⁵ Upravo takva ideja najveće je nasilje nad hrvatsvom, koje je utemeljeno u raznolikosti i bogatoj europskoj katoličkoj tradiciji. Do sada je svaki totalitarizam - karadžorđevski, komunistički pa i ustaški - propadao upravo zbog sukoba s takvim hrvatsvom koje je utemeljeno u demokratskim tradicijama, koje nam Zapad ne priznaje.⁶

Stvarajući "socijalističku kulturu" boljševici i komunisti uništavali su tradiciju smatrajući da povijest počinje 1917. ili 1945. godine. Međutim uništavanje tradicije zapravo je započelo na Zapadu još ranije. U Francuskoj su prosvjetitelji i revolucionari prije marksista htjeli stvoriti novi univerzalni sustav, umjesto da razvijaju sustav sukladan s iskustvima i potrebama svoje zemlje. U najtežem su se, pak, položaju našli kolonijalni narodi koje su kolonijalisti kultivirali "nadjenuvši plebs slamom", lišavajući ih njihovih izvornih osobina. A. Finkelkraut opominje da narodima koji su se oslobodili kolonijalizma prijete velika opasnost. Oni, naime, stekavši slobodu mogu konačno uzviknuti "mi", zatičući u isto vrijeme "ja" - dakle pojedinca.⁷ Oslobodivši se velikosrpskog kolonijalizma, Hrvati su se našli upravo u takvoj situaciji isticanja "mi", kada se, stjecajem povijesnih okolnosti, u teško stečenoj državi nastoje ujednačiti svi

¹ Ovaj odjeljak autor je pripremio na osnovi svog referata održanog na simpoziju *Škola u ratu* (I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1995a) što je već u popularnom obliku objavljeno u nizu nastavaka u *Školskim novinama* (I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1995). O novim ciljevima pedagogije i nastave povijesti autor raspravlja na više mjesta (I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1994; ISTI, 1995b.)

² N. KÜJUNDŽIĆ - I. MARJANOVIĆ, 1991. J. GEVAERT, 1991, jedinica o S. Matičeviću, str. 441-445. I. MARJANOVIĆ, 1991, 13-33.

³ S. PATAKI, 1953.

⁴ G. DEVEREUX, 1990, 245-249.

⁵ ISTI, 1990, 245-249.

⁶ Hrvatski statuti, pisani hrvatskim jezikom i glagoljicom te latinskim jezikom, ukazuju na ranu demokratizaciju hrvatskog društva.

⁷ A. FINKIELKRAUT, 1992, 22 i 78.

Hrvati: Hercegovci i Istrani, Slavonci i Dalmatinci, Ličani i Zagorci. Ipak to je zbog ukorijenjenih razlika nemoguće. Hrvatska nacija sa svojom raznolikošću kulture i mentaliteta dobar je primjer koji pokazuje da je "raznovrsnost kultura i etničkih identiteta prijeko potrebna ljudskoj vrsti".⁸ Šok koji donosi sloboda ne smije nas spriječiti da prekinemo s uniformiranim odgojem mladih osoba, već trebamo poštivati raznolikost tih osoba. *Fiat persona* - odavno je rekao S. Matičević.⁹

Položaj Hrvata pod velikosrpskom dominacijom od 1918. do 1941. godine i veliku opasnost od akulturacije koja je prijetila uništenjem hrvatske tradicije ocijenio je 1941. godine V. Murvar:

"... Ali više od stotinu godina od početka srpske pismenosti na narodnom jeziku pokušavalo se neprekidno i postojano, čas prikriveno čas otvoreno, no uvijek jednako snažno zarobiti nas i zadržati nas duhovnom silom u pokornosti, uliti nam vjeru u vlastitu nesposobnost za život, nevjericu u samog sebe... Srpska promičba, jedinstvena po svojoj drskosti i neopravdanosti svojih zahtjeva, već stotinu i dvadesetak godina uvjerava dosljednom dosljednošću nas Hrvate i cijeli svijet oko nas o našoj vlastitoj nevrijednosti, malenkosti, siromaštvu i beznačajnosti u svim pravcima i na svim područjima. U tu svrhu iskrivljuju, krivotvore ili prisvajaju naše vrijednote..."¹⁰

U Srba je ideja o ništavnosti Hrvata zadržana kao uvriježeno mišljenje do najnovijeg vremena, pa u uvodnom eseju od 60-ak stranica za ponovljeno izdanje *Milaševe Pravoslavne Dalmacije* P. Dragić-Kijuk upravo prije početka srpske agresije piše:

"... Za razliku od Hrvata Srbi su svoj nacionalni identitet sagledavali uvijek spram univerzalnog diskursa, bivajući kao posebno u opštem, kao posebno iskustvo slovenskog i hrišćanskog pogleda na svet. Pravoslavlje, znači, nije nacionalno izgrađivalo do nadnacionalnog, već se (kao i sve pomesne pravoslavne crkve uostalom) kvalitativno ogledalo u sveideji izvornog, katoličanskog duha hrišćanske crkve, kao što nije negiralo, kod Srba, slovensko kolektivno iskustvo... Snažni unifoni malj Rimske kurije ne samo da je 'poromanio' Hrvate, već je stvorio snažnu klerikalističku ideologiju, zahvaljujući kojoj će Hrvatí zamijeniti slovensku prošlost, dozirano i konstantno, nekom drugom. Traganje za nikada nedovršenoj sekundarnoj identifikaciji samo je doprinelo fanatizovanijem vezivanju za rimokatolicizam... Unija je, onda, samo jedno od političkih sredstava vatikanske religijske imperije... Zato je versku torturu, a ne versku toleranciju, zagovarala rimokatolička imperija, dajući sebi samo jedan zadatak: da se neprekidno teritorijalno širi... Taj verskopolički pragmatizam, kulminiraće u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, u kojoj je izvršen genocid nad Srbima. Sledstveno tome, inkvizitorski duh će pokazati kako Magnum (sic! I. R. M.) sacerdos zakonito evoluirati i srasta u Magnum crimen."¹¹

⁸ G. DEVEREUX, 1990, 248.

⁹ Vidjeti bilješku br. 2.

¹⁰ V. MURVAR, 1941, 5-9.

¹¹ P. DRAGIĆ-KIJUK, 1989.

P. Dragića-Kijuka demantira samosvojna hrvatska kultura koja se stvarala primanjem tuđeg i njegovanjem vlastitoga.¹² Što se tiče "neprekidnog širenja rimske imperije", lako je zaključiti da stvari stoje potpuno drukčije. Od provale Osmanlija pravoslavlje prelazi Drinu i stalno se širi prema zapadu, donoseći na nov teritorij i srpsku državnu ideju. Taj proces ima svoj završetak u velikosrpskoj agresiji krajem XX. stoljeća. Dakako, na ovom mjestu ne možemo detaljno raspravljati o ovoj problematici,¹³ ali valja napomenuti da se Dragićeva razmišljanja uklapaju u logiku srpske historiografije, koja u svojim jednolinijskim analizama tuđe povijesti uz neizbježne falsifikate uvijek taji drugu - vlastitu liniju, u kojoj je lako naći velike grijeha i postojanu agresivnost.¹⁴

Hrvatska je od 1918. godine bila potčinjena velikosrpskoj hegemoniji. Ona je bila kolonizirana, ali je kolonizirano i hrvatsko nacionalno biće, što se iskazivalo u kolonizaciji hrvatskog jezika i nastojanju da se prekine hrvatski kulturni kontinuitet te proskribira hrvatsko ime.¹⁵ Stoga su se Hrvati u samostalnoj državi našli pred složenim zadatkom duhovne obnove koja se mora temeljiti na hrvatskoj bogatoj kulturnoj tradiciji. U toj obnovi značajno mjesto valja dati definiranju novog odgojnog cilja i uopće stvaranju novog školskog sustava. Tražeći ishodište u filozofiji, pri redefiniranju odgojnih ciljeva valja tražiti i hrvatske autore koje je komunistička pedagogija prešutjela, a koji su već odavno postavljali odgojne ciljeve primjerene hrvatskoj zapadnoj kulturi i tradiciji. S. Matičević se odavno zalagao da školski sustav bude utemeljen u domaćem tlu iz kojeg "se individuuum u klici izdiže, po njemu se kultura formira, u nj se relativno gotov i formiran konačno i vraća, njemu ostavlja svoju baštinu".¹⁶ Za S. Matičevića tradicija je vrlo značajna sastavnica odgoja, te on kaže: "Prihvaćajući tako svoju sopstvenu, tradicionalnu i baštinjenu, proživljenu i doživljenu kulturu, svoju nacionalnu kulturu i sva njena dobra i tekovine, mi možemo ipak i unutar njenih granica i međaša vršiti blagotvornu kritiku i refleksiju, dopunu i ispravak u smjeru daljeg i narodnog i vlastitog razvitka i uspona, novih vidika i veće budućnosti, a sve u vidu čvršće orijentacije prema najvišim vrednosnim idejama i njihovu redu, prema neprolaznim idealima općeg čovječstva".¹⁷

Nastavljajući gdje je Matičević stao i gdje je naprasno prekinut razvoj hrvatske pedagoške misli, autori se ponovno vraćaju hrvatskoj tradiciji i žele u njoj otemeljiti ciljeve odgoja.¹⁸ Uz povratak tradiciji istuče se i potreba povratka načelu

¹² Analize samosvojnosti hrvatske kulture valja nadograđivati na onome što su nam ostavili prešućeni i zabranjeni autori. Vidjeti npr. F. LUKAS, 1938.

¹³ Vidjeti u: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1994. Detaljnije se o ovom problemu raspravlja u: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Zlo velike jetre ...* (u pripremi).

¹⁴ O srpskim jednolinijskim povijesnim analizama detaljnije se raspravlja u I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Zlo velike jetre ...* (u pripremi)

¹⁵ S. RENDIĆ, 1971.

¹⁶ S. MATIČEVIĆ, 1936, 139.

¹⁷ S. MATIČEVIĆ, 1935, 207.

¹⁸ K. ZAKARIJA, 1990, 9-25. I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1995b.

"Spoznavaj samog sebe",¹⁹ kako bi čovjek mogao znati "na koje se date poluge može osloniti da poduzme nove i do sada neviđene smione korake prema većoj čovječnosti".²⁰

Odgojni ciljevi o kojima smo do sada raspravljali trebaju se ostvarivati kroz programe svih školskih predmeta, a pri tome veliko značenje mora dobiti nastava povijesti, koja bi trebala mlade povezati s njihovom bogatom tradicijom i pripremiti ih za život u pluralističkom društvu.²¹ Osim toga školski predmet Povijest morao bi u školskom sustavu dobiti ono mjesto koje mu se, zbog mogućnosti da povezuje društvenu grupu predmeta, već odavno namjenjuje. U toj ulozi povezivanja povijest postaje *prima inter pares* i omogućuje učenicima stvaranje okvira u koji se mogu uključivati sadržaji iz drugih predmeta.²² Dakako, ove složene zadatke ne može rješavati pozitivistička *historia rerum gestarum*, već je potrebno da se nastava povijesti sučeli s novom metodologijom genetičko strukturalne povijesti²³ i da umjesto primarnog proučavanja elita prijeđe na proučavanje sveukupnog ljudskog ponašanja i stvaralaštva kroz vrijeme u svezi s prostorom. Uz redefiniranje odgojnog cilja kao vrlo važan zadatak postavlja se i restrukturiranje povijesnog gradiva i, dakako, znanstveno ispitivanje učinaka toga gradiva na učenika.

2. Susret metodike nastave povijesti sa suvremenom metodologijom povijesne znanosti

Da bi nastava povijesti pridonijela ostvarivanju odgojnih ciljeva i preuzela svoju ulogu u povezivanju školskih predmeta, ona mora biti dobro definirana i u njoj treba biti jasno određeno koje gradivo valja ponuditi učenicima da bi se ostvarilo načelo samospoznaje. Osim inoviranog cilja nastave povijesti koji se poklapa s općim odgojnim ciljevima o kojima smo govorili, valja, dakako, inovirati i didaktički pristup uvođenjem viših didaktičkih sustava,²⁴ ali bez restrukturiranja povijesnoga gradiva teško ćemo ostvariti odgojne ciljeve kojima težimo. Tražeći put prema demokratskom društvu, danas nam je u školi potrebna povijest koja razotkriva naše susjede, ali i povijest koja ne prikriva naše vlastite greške, zablude i uvriježena mišljenja. Pragmatična historiografija u interesu "istine" vlastitog naroda može lako postati snažna sastavnica u razvijanju instrumentalizirane agresije i poticanju rata. Raspravljajući o Ivanu Česmičkom, I. Frangeš ističe da je taj hrvatski latinist svjestan pogube hrvatskog boga Marsa, kojega zapravo mrzi sve što u Hrvatskoj piše, od Česmičkog do Marulića, od Marina Držića do Miroslava Krleža, od Gorana do Aralice.²⁵ Na temelju ovakvih ideja, koje su konstanta u hrvatskoj književnosti ali i u politici (A. Starčević, S. Radić), potrebno je strukturirati nastavu u kojoj povijest ni u kojem slučaju neće

¹⁹ E. HUFNAGEL, 1991, 91-105. I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1995.; ISTI, 1994.

²⁰ T. Š. BUNIĆ, 1988, IX.

²¹ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1991, 111-124.

²² I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1989, 18-20.

²³ M. GROSS, 1976.

²⁴ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1989, *passim*.

²⁵ I. FRANGEŠ, 1987, 33.

biti pozivanje na nastavak ubijanja, već će ona pomoći mladima u učenju pogleda na svijet i u prihvaćanju novih društvenih pravila ponašanja i djelovanja.²⁶

Metodika nastave povijesti u bivšoj Jugoslaviji nije bila sposobna da restrukturira gradivo, jer ju je sputavala dominacija marksizma, ali i pozitivističko naslijeđe iz XIX. stoljeća. Metodološki napredak povijesne znanosti gotovo se nije ni primjećivao u školskim udžbenicima. Hrvatska metodika nastave povijesti kao interdisciplinarna znanost mora, uz pomoć matične znanosti - povijesti, tražiti nove putove u strukturiranju novog znanja, koje bi, osim ostvarivanja odgojnih ciljeva, omogućilo i bolje povezivanje društvene skupine školskih predmeta.

Američki autori smatraju da integracija raznih znanosti u tzv. socijalnim studijima koje su ipak ponajviše utemeljene u povijesti i zemljopisu,²⁷ može biti ostvarena na osnovi koncepta kulture u strukturalnom smislu. Ne ulazeći u analizu mnogobrojnih definicija kulture, navest ćemo jedno mišljenje. Prema Clyde Kluckohnu i W. H. Kellyju "kultura je povijesno izveden sustav eksplicitnih i implicitnih oznaka življenja u kojem sudjeluju svi posebno određeni članovi skupine".²⁸

Ako želimo naš odgoj utemeljiti u bogatoj hrvatskoj kulturi, i nastava povijesti mora učenicima znanstveno predočiti tu kulturu, napuštajući stare romantičarske sheme i povijest elita a posvećujući se potpunoj povijesti naših predaka u vremenu i prostoru. To znači da veliku pozornost valja posvetiti prošlosti sela, ali u nastavu valja uvoditi u druge kategorije, koje je marksizam u potpunosti potisnuo. Ovdje u prvom redu mislimo na pojam "orijentalna despocija", koji su marksisti, radi prikrivanja svog vlastitog totalitarizma, naprosto zabranili.²⁹ Upravo analiza orijentalne despocije vrlo je značajna za razumijevanje povijesti Ilirika, jer taj tip društva i vladanja ima svoje "dugo trajanje" u Srbiji od Nemanjića preko osmanlijskih vremena do današnje velikosrpske agresije.³⁰ Snažno obilježje srpskoj orijentalnoj despociji i državnoj (osvajачkoj) ideji do naših dana daje Srpska pravoslavna crkva. U središtu starog Ilirika i prije dolaska Slavena živjelo je patrijarhalno društvo, koje je svoju ideologiju izraženo u mitovima i narodnim pjesmama prenosilo generacijama do najnovijeg doba.³¹ Na zapadu Ilirika razvijao se hrvatski zapadni model koji karakteriziraju katolicizam, primorske komune i sjeverni feudalizam zapadnog tipa s kraljevskim slobodnim gradovima.³² Pažljivom analizom može se zapaziti da i hrvatski povijesni teritorij zahvaća patrijarhalna područja, ali tu se zapaža snažni utjecaj zapadnih "medijatora" (svećenici, činovnici, vojnici, trgovci i dr.) koji su ublažili patrijarhalni mentalitet u kojem se uz neosporne vrline zapaža i barbarstvo koje se iskazuje u kriznim situacijama kada skupine (plemena) osjete da su ugrožene od drugih skupina.³³ S druge strane, srpski patrijarhalizam, koji bar kao mentalitet živi do danas a potiču

²⁶ A. HELLER, 1984, 276, 281.

²⁷ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1988, *passim*.

²⁸ M. T. DOWNEY, 1986, citat na str. 492.

²⁹ O orijentalnim despocijama vidjeti u: K. WITTFOGEL, 1988.

³⁰ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1992, 83-92. ISTI, 1993, 14-21; ISTI, 1994a, 126-132; ISTI, 1994; ISTI, 1994b, 369-383.

³¹ V. djela navedena u prethodnoj bilješci.

³² V. djela navedena u bilješci 30.

³³ V. DVORNIKOVIĆ, 1939, *passim*.

ga srpski intelektualci, uvijek je bio povezan s orijentalnom despcijom te se s njom uzajamno dopunjavao stvarajući ideologiju nasilničke palanke.³⁴

Na kraju ove diskusije postavlja se pitanje kako ostvariti restrukturiranje povijesnog gradiva za nastavu. Ako prihvatimo načelo kulturološkog pristupa i napuštanja pozitivističke povijesti u kojoj učenici "štrebaju" bezbrojne činjenice ne shvaćajući ljudsko stvaralaštvo (ali i destruktivnost), gradivu moramo prići interdisciplinarno, povezujući povijest s mnogim drugim znanostima (ekonomske znanosti, sociologija, etnologija, lingvistika, geografija).³⁵

Da bismo shvatili ljudsko ponašanje, u povijesne analize valja uključiti dostignuća psihologije i psihijatrije (psihoanaliza).³⁶ Psihoanalitičari nam daju izvanredna tumačenja, koja ni u kojem slučaju ne smijemo zanemariti u nastavi. Prema V. Jerotiću individuacija čovjeka je moguća kada on upozna svoju sjenku, "tamnog brata" u sebi, ono što je inferiorno, nerazvijeno ili bolesno. Pojedinaac tu spoznaju postiže s mukom i patnjom kada otkrije talog u sebi. Logika individuacije i sazrijevanja pojedinca vrijedi, prema Jerotiću, i za cijeli narod. U sjenci njegovu, srpskog naroda Jerotić pošteno naslućuje adolescentnu žustrost i emotivnu nezrelost u reagiranju, nerazvijen smisao za zajednicu, opasno njegovanje individualno-anarhičnih elemenata, pohlepu prema vlasti, potkupljivost i sklonost prema izdaji, precjenjivanje svojih bioloških i intelektualnih snaga, što konačno vodi prema težnji k samouništenju bez ikakve svijesti o toj pogubnoj težnji.³⁷ Ta Jerotićeva razmišljanja nadopunjuje hrvatski autor V. Gruđen analizirajući velikosrpsku agresiju krajem XX. stoljeća: "Destrukcija je, stoga, zapravo jedini cilj. Na kraju XX. stoljeća psihijatri zapažaju srpsko predominantno regresivno ponašanje prema drugima i nesposobnost za sublimaciju tj. usmjeravanje socijalno neprihvatljivih na socijalno prihvatljive akcije što je popraćeno projekcijama i projekcijskim identifikacijama kao obrambenim mehanizmom uz povećanu suicidnost."³⁸ Vrlo poučne analize daje nam psihijatar E. Klain, koji smatra da je Drugi svjetski rat stvorio mogućnost da se realiziraju destruktivne agresivne tendencije koje su bile potisnute u jugoslavenskim grupama. Tada su ekstremne grupe - četnici i ustaše - fizički uništavali članove "protivničkog" naroda bez racionalnih motiva, iskazujući arhaičnu destruktivnost.³⁹ Psihoanalitičke konstrukte valjalo bi nadopuniti psihološkim kognitivističkim teorijama i teorijama socijalnog učenja (socijalnog modeliranja), ali, nažalost, još nema pokušaja da se pomoću tih teorija objasni ljudsko ponašanje na prostorima Ilirika.

Historičar mora uvažavati činjenicu da je rodbinsko društvo Ilirika zapravo nepovijesno društvo koje doživljava velike stresove kada se susreće s naprednim društvima koja ugrožavaju logiku rodbinskog povezivanja. Ovo društvo uvijek djeluje prema nekim starim modelima, koje prema C. G. Jungu možemo nazvati a r h e t i p o v i m a . Jung smatra da je arhetip efektivna mogućnost obnavljanja sličnih ili bar analognih ideja... ili strukturalni uvjet sadržan u psihi koja je opet,

³⁴ R. KONSTANTINović, 1981.

³⁵ M. GROSS, 1976, 307-334.

³⁶ ISTA, 1976, 325-328.

³⁷ V. JEROTIĆ, 1987.

³⁸ V. GRUDEN, 1992, 6-9.

³⁹ E. KLAIN, 1992; ISTI, 1992a, 3-13.

na određen način, dijelom povezana s mozgom.⁴⁰ Analiza patrijarhalnog društva i njegove ideologije (mitovi i narodna poezija) jasno ukazuje da su se u njegovih pripadnika razvile projekcije kao obrambeni mehanizmi, te da oni pate od paranoje koju obilježava bolesna ideja proganjanja. Dakako, ove simptome, koji čine poseban sindrom, nadopunjavaju i projekcijske identifikacije u kojima subjekt uvodi vlastitu osobu u objekt, kako bi mu naškodilo ili kako bi ga posjedovao ili nadzirao te kako bi ga eventualno ubio fantazirajući (ili realno pretpostavljajući) da će objekt njega ubiti. Rodbinsko društvo Ilirika stoljećima je razvijalo svoje arhetipove, a njima snažno obilježje daju upravo projekcije, paranoja i projekcijske identifikacije. To su oni mehanizmi koji vrlinu pretvaraju u divljaštvo i pljačku. Iz dobra patrijarhalac koji živi u stalnim strahovima i zebnjama od okolnog svijeta (drugih plemena), lako prelazi u zlo.⁴¹

Možemo zaključiti da metodika nastave povijesti mora tražiti načine strukturiranja nastavnoga gradiva u interdisciplinarnom pristupu slijedeći suvremenu genetičko-strukturalnu povijesnu znanost, ali nastava povijesti, u svojoj ulozi povezivanja predmeta, mora posvetiti veliku pozornost književnosti (npr. analiza značenja glagoljice) i umjetnosti (npr. shvaćanje važnosti hrvatske predromanike kao veze s antikom).

U ovoj diskusiji možemo istaknuti i ideju retrospektivnog proučavanja povijesti, pri čemu se polazi od najrazvijenijeg stupnja.⁴² Tako bi se, na primjer, proučavanje prošlosti Ilirika moglo započeti od zločinačke strukture koju je na kraju XX. stoljeća dobro definirala pravna znanost pripisujući Srbima neusporedivo najveći broj zločina. Učenicima je ova struktura dobro poznata, te ona može biti polazište za postavljanje pitanja: "Zašto se ovo dogodilo?". Poznata struktura u tom slučaju postaje dobra motivacija za učenje drukčije povijesti, u kojoj učenik, uz ostalo, razotkriva i "tamnu sjenku" u vlastitom narodu. Upoznavajući tu sjenku i istinske vrednote svoje kulture učenik se priprema za život u demokratskom pluralističkom društvu.

3. Što je pokazao jedan didaktički eksperiment u VII. i VIII. razredu osnovne škole?

Pisac ovog članka u svojim je didaktičkim eksperimentima, u kojima je ponajviše ispitivao kognitivno područje učenikove ličnosti, dokazao učinkovitost viših didaktičkih sustava u završnim razredima osnovne škole i u srednjoj školi.⁴³ U šestom razredu osnovne škole autor je otkrio ovaj redoslijed ispitanih prediktora:

1. razumijevanje
2. predznanje
3. uspjeh u V. razredu.

⁴⁰ J. CHEVALIER - A. GHEERBRANT, 1978, IX.

⁴¹ O "tragicima plemena bez povijesti" i nesvjesnom u patrijarhalaca vidjeti u: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Zlo velike jetre...* (u pripremi).

⁴² Ovo je Bachelardovo mišljenje navedeno u: A. SCMIDT, 1976.

⁴³ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1990, 297-307; ISTI, 1991a, 265-290.

Metode učenja i inteligencija nisu dobri prediktori. I u drugim autorovim istraživanjima pokazalo se da rano uvođenje (u petom razredu) viših didaktičkih sustava nema većih efekata, mada je velika dobit što učenici rezultate postižu samostalnim radom. Zbog sporijeg razvoja formalnih operacija učenici imaju velikih poteškoća u učenju povijesti, pa se inteligencija ne iskazuje kao dobar prediktor. U II. razredu srednje škole mijenja se hijerarhija prediktora učenja povijesti, što je u svezi sa sazrijevanjem učenika. Ta hijerarhija, za razliku od one u VI. razredu, izgleda ovako:

1. metoda
2. predznanje
3. inteligencija
4. uspjeh iz povijesti u VIII. razredu.

Učinkovitost viših didaktičkih sustava (programirana i problemska nastava) te spoznaja o hijerarhiji prediktora koja je ustanovljena regresijskom analizom ipak uglavnom tretiraju kognitivno područje (znanje i intelektualne sposobnosti), a za ostvarivanje ciljeva o kojima smo raspravljali potrebno je konačno prijeći na ispitivanje zanemarenog čuvstvenog područja koje je toliko isticao S. Matičević. Za nas bi najveće značenje imala eventualna potvrda da se uvođenjem inovirane strukture povijesnoga gradiva mijenjaju stavovi ispitanika. Autor je do sada ustanovio da se poslije proučavanja inoviranoga gradiva, koje obuhvaća patrijarhalno društvo, orijentalnu despociju duga trajanja u Srbiji i hrvatski zapadni model, u malom broju sati mijenjaju stavovi o nastavi povijesti i samospoznaji u učenika II. razreda gimnazije i studenata Studija za učitelje Filozofskog fakulteta u Zadru.⁴⁴

U školskim godinama 1993./94. i 1994./95. autor je uz pomoć učitelja povijesti Damira Jasprice, kojem zahvaljuje na velikoj pomoći, organizirao didaktički eksperiment u četiri razreda osnovne škole "Zamet" u Rijeci. U prethodnim školskim godinama ista generacija učenika sudjelovala je u didaktičkom eksperimentu u kojem se ispitivala učinkovitost uvođenja viših didaktičkih sustava u V. i VI. razredu. Statističke razlike u usvajanju razine znanja između učenika eksperimentalne skupine (viši didaktički sustavi) i učenika kontrolne skupine (tradicionalna nastava) nije otkrivena, ali je značajno da su učenici eksperimentalne skupine sami svladali gradivo. Eksperiment u školi "Zamet" proveden je u sklopu projekta koji je financiralo Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske. Na ovom mjestu autor zahvaljuje Ministarstvu na financijskoj pomoći. Na početku eksperimenta u školskoj godini 1991./92. u istraživanje su bili uključeni učenici iz petih razreda osnovnih škola u Zadru, Preku i Puli, ali zbog ratnih okolnosti eksperiment je konačno ograničen samo na osnovnu školu "Zamet" u Rijeci.

Učenici eksperimentalne skupine u VII. razredu svladali su gradivo kroz pet školskih sati prema planu ostvarenom u eksperimentu u II. razredu gimnazije.⁴⁵

⁴⁴ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1994b; ISTI, 1994c, 197-213.

⁴⁵ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1994b.

1. sat *Orijentalne despocije*
potpuna podložnost; Asirija - primjer surovosti; aktualizacija biblijskih prizora (Jeremija).

2. sat *Patrijarhalno društvo I.*
područje, obitelj, porodica, bratstvo i pleme; zajedništvo društvene baze i nadgradnje; mitovi i pjesme kao "ideologija"; odnosi u porodici; Edipov kompleks i posljedice.

3. sat *Patrijarhalno društvo II.*
surov odgoj djece; projekcijske identifikacije, arhetipovi; nepovijesnost patrijarhalnog društva; psihoanaliza: nema dobrih i loših naroda; narodna poezija (motivi surovosti); Njegošev *Gorski vijenac* kao brevijar etničke mržnje; Kačić-Miošić i Mažuranić; sukob između Priobalja i Zagore oko 1500. godine kao arhetip; dvije vrste agresije (prema Frommu); hajduci i uskoci.

4. sat *Srbija na Istoku i Hrvatska na Zapadu*
dugo trajanje orijentalne despocije u Srbiji (od Nemanjića preko osmanlijskih vremena do Miloša Obrenovića i najnovijeg doba); prebacivanje orijentalne despocije 1918. godine na zapad; prevladavanja patrijarhalnog modela u Srba do danas; povezanost države i Srpske pravoslavne crkve. Analiza hrvatske samosvojne kulture; utjecaj dalmatinskih gradova; antičko naslijeđe; uloga starosjeditelja u hrvatskoj etnogenezi; značenje predromanike; humanizam i renesansa u osmanlijskom okruženju; dvojezičnost; Hrvati graditelji temelja europske kulture; utjecaj Katoličke crkve; hrvatska pravna tradicija; hrvatski parkovi kao granica Zapada; utjecaj Europe na hrvatsko selo; hrvatski "krvavi niz" od dolaska do najnovijeg doba.

5. sat *Dinarski tip države kao velike patrijarhalne porodice*
analiza reljefa s likom hrvatskog vladara; značenje simbola; usporedba s izvorima; Tomašićeva gledišta o dinarskom tipu države; srednjovjekovne države (vladavine) i Jugoslavija su dinarski tip države (Tomašić).

Tijekom pet sati usvajanja inoviranoga gradiva upotrebljene su programirane sekvence i posebne grafolije, a sve je bilo popraćeno diskusijom neuobičajenom u tradicionalnoj nastavi.

U učenika se kontrolirao utjecaj inoviranoga gradiva na izmjenu stavova i na razumijevanje gradiva. Rezultati su prikazani na tablici br. 1. Između učenika eksperimentalne i kontrolne skupine nema statistički značajnih razlika u ocjenama iz povijesti i u općem uspjehu u VI. razredu. Ista je situacija i na završetku VII. razreda. Nema statistički značajnih razlika ni u rezultatima testa rezoniranja likova (razina inteligencije). Može se, dakle, zaključiti da su skupine dobro ujednačene. Međutim poslije pet sati inovirane nastave test je ukazao na veliku razliku u razumijevanju gradiva (visoki t-pokazatelj 5,23), a na osnovi bipolarne skale otkriven je veliki napredak učenika eksperimentalne skupine u stavovima prema nastavi povijesti i samospoznaji u odnosu na inicijalno stanje prije inovirane nastave (pokazatelj t iznosi 2,63).⁴⁶ Obračunavao se ukupni rezultat koji je svaki

⁴⁶ Radi ograničenog prostora test nećemo priložiti ovom radu, a bipolarna skala objavljena je već u ovom časopisu (I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1994c).

učenik postigao na skali. Učenici kontrolne skupine zadržali su svoje početne stavove.

Tablica 1.
Rezultati učenika u VII. razredu

Pokazatelj	Skupina	n	$\bar{x}$	SD	t
Ocjena iz povijesti u VI. raz.	E	50	2,86	0,96	
	K	42	2,93	0,86	0,37
Opći uspjeh u VI. raz.	E	50	3,38	0,78	
	K	42	3,48	0,66	0,67
Ocjena iz povijesti u VII. raz.	E	50	3,32	0,94	
	K	42	3,29	0,81	0,19
Opći uspjeh u VII. raz.	E	50	3,32	0,98	
	K	42	3,36	0,79	0,20
Test rezoniranja likova	E	50	101,74	12,51	
	K	42	99,33	13,03	0,89
Test razumijevanja	E	50	14,52	4,53	
	K	42	10,48	2,81	5,23 ^{±±}
Nastava povijesti i samospoznaja (bipolarna skala: -3 do 3 unutar skupina)	E inic.	50	25,24	14,54	
	E fin.	50	33,3	15,8	
	K inic.	42	33,6	15,18	
	K fin.	42	30,43	18,34	2,63 [±]

Tumačenje simbola vidjeti uz tablicu br. 2.

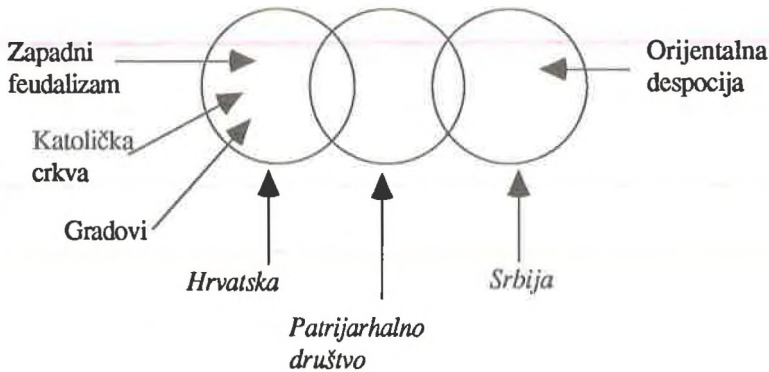
Eksperiment se s istim učenicima nastavio i u VIII. razredu. U prvom obrazovnom razdoblju učenici eksperimentalne skupine uz pomoć udžbenika⁴⁷ i pripremljenih radnih materijala u nastavnoj cjelini *Hrvatska poslije 1918. godine*

⁴⁷ I. PERIĆ, 1994.

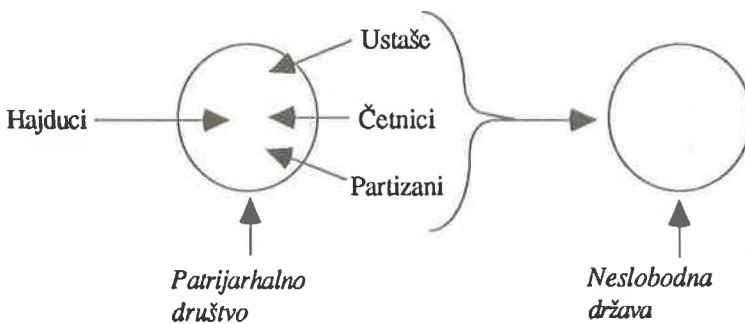
kroz pet školskih sati nadograđivali su znanje stečeno u VII. razredu. Radni materijal imao je ove odjeljke:

1. *Orijentalna despotija* (ponavljanje) s vrednovanjem dviju hipoteza.
2. *Patrijarhalno društvo* (ponavljanje) s vrednovanjem jedne hipoteze.
3. *Hrvatska na zapadu* (ponavljanje) s vrednovanjem dviju hipoteza i s tumačenjem dvaju modela:

I. model

II. model

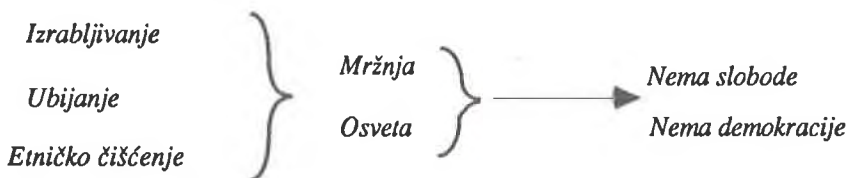

Poslije ponavljanja gradiva iz VII. razreda učenici eksperimentalne skupine vrednovali su hipotezu: *Hrvatska je bila ravnopravna u jugoslavenskoj državi poslije 1918. godine*. Učenici su iz udžbenika samostalno proučavali odlomke *Gospodarsko iscrpljivanje i zastavljanje potreba hrvatskog nacionalnog prostora* (str. 63 i 64) i *Malobrojnost Hrvata u višim državnim službama* (str. 64). Poslije čitanja odlomka iz Pribićevićeve knjige *Diktatura kralja Aleksandra*⁴⁸ i rješavanja jednog zadatka, učenici su u radnom materijalu obrađivali odjeljak *Hrvatska na*

⁴⁸ S. PRIBIĆEVIĆ, 1990. Učenici su čitali odlomak na str. 20 i 21 u kojem se uspoređuju političke slobode u Austro-Ugarskoj i Jugoslaviji.

mučilištu koristeći uporedo i tekst u udžbeniku na str. 66 i 67. U tom odjeljku učenicima je opisano duševno stanje hrvatskih seljaka i bijes koji su izazivali četnici. Učenici su konačno naveli argumente za odbacivanje hipoteze o ravnopravnosti Hrvatske u Jugoslaviji.

U drugom obrazovnom razdoblju učenici eksperimentalne skupine radili su tri sata na pripremljenom materijalu *Kako doći do slobode? - Poruke Drugog svjetskog rata*. Poslije pripreme i uvodnog ponavljanja nastavnik je učenicima sugerirao da se užive u određene povijesne situacije. Poslije ponavljanja prvog i drugog modela koji su usvojeni u prvom obrazovnom razdoblju, govori se o tome kako je jugoslavenska diktatura izazvala ustaški pokret, koji je u svojim načelima iz 1932. godine istaknuo rasizam kao svoju ideologiju. Pri tumačenju zlodjela koja su počinili ustaše i četnici, učenici su čitali tekst psihijatra E. Klaina, koji tumači eksternalizaciju agresije poslije raspada Jugoslavije i djelovanje nasilničkih skupina - četnika i ustaša - koje su uništavale pripadnike "protivničkog" naroda bez razumnih razloga.⁴⁹ Oni su zatim samostalno svladali gradivo udžbenika o raspadu Jugoslavije i o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (str. 85-89) i proučili odlomke iz ustaških i četničkih programa. Učenici su zatim u udžbeniku proučili tekst *Iz protestnih dopisa nadbiskupa Stepinca upućenih poglavniku Paveliću* (str. 91), da bi se konačno prešlo na etičke prosudbe koje su utemeljene u stavovima Katoličke crkve i vjeronaučnoj tematici. Učenici su najprije proučavali ovaj model:

Poslije modela u radnom materijalu slijedi tekst:

"Tko nije sposoban da prekine lanac mržnje i osvete, nikada neće stvoriti slobodno društvo. Ovo poručuje hrvatski kardinal F. Kuharić koji dakako odobrava samoobranu, ali se zalaže za pravedan mir koji bi značio uspostavu hrvatskih međunarodno priznatih granica i zaštitu hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. Razgovaraj s vjeroučiteljem o ovom problemu."

Zatim je u radnom materijalu naglašena ova misao:

Prekidanje lanca mržnje i osvete znači put prema slobodi i demokraciji.

U radnom materijalu učenici dobivaju obavijest o tome kako Katolička crkva tumači slobodu.⁵⁰ Učenici su bili upućeni da zamole vjeroučitelje drugih vjeroispovijesti da im iznesu svoja mišljenja o slobodi.

Za vrijeme trećeg sata obrade materijala *Kako doći do slobode? Poruke Drugog svjetskog rata*, učenici su prešli na grupni rad i raspravljali o ovim pitanjima:

⁴⁹ E. KLAIN, 1992.

⁵⁰ M. PRANJIĆ - A. STOJIC, 1992, 36. Vidjeti također: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1994.

1. Smisao i besmisao mržnje i osvete.
2. Što je pravedna borba i pravedan mir?
3. Što je to sloboda?
4. Što sloboda znači za učenike?

Iz ovoga grupnog rada nastali su predivni eseji koje su sastavili voditelji grupa. Sljedeći sat učenici su pisali esej o slobodi (isti su esej pisali i učenici kontrolne skupine). Iz tablice br. 2. vidljivo je da nema statistički značajnih razlika u ocjenama (tri ocjenjivača) koje su za esej dobili učenici eksperimentalne i kontrolne skupine. Eksperimentator i nastavnik bili su neobično zadovoljni atmosferom koja je stvorena u vrijeme rada u osmom razredu (dakako ta posebna atmosfera zapažena je i u sedmom razredu). Takvu atmosferu, punu učeničkog entuzijazma, gotovo je nemoguće u nizu od nekoliko sati postići u tradicionalnoj nastavi. Moglo se stoga pretpostaviti da bi se u takvoj smirenoj nastavnoj situaciji moglo očekivati smanjivanje razine anksioznosti. Eksperimentator je sastavio poseban test anksioznosti, koji zbog ograničenog prostora kao i druge instrumente ne prilažemo ovom članku. Međutim u tablici br. 2. niski t-pokazatelj potvrđuje nepostojanje razlike u anksioznosti između učenika tih dviju skupina. Konačno eksperimentator je ispitao posebnom skalom moralne stavove učenika obiju skupina, ali ni tu nije bilo razlika (tablica br. 2.).

Tablica 2.
Rezultati učenika u VIII. razredu

Pokazatelj	Skupina	n	$\bar{x}$	SD	t
Esej	E	50	3,15	1,42	1,06
	K	42	2,88	1,23	
Skala moralnih sudova (skala 1-7)	E	43	80,77	11,23	0,38
	K	35	79,8	10,95	
Test anksioznosti	E	45	4,67	2,77	1,38
	K	35	5,58	2,94	

Simboli u tablicama 1. i 2.:

$\bar{x}$ = aritmetička sredina

SD = standardna devijacija

t = omjer koji ukazuje koliko je puta razlika između aritmetičkih sredina veća od svoje aritmetičke pogreške

$2,63^{\pm}$ = statistički značajna razlika između aritmetičkih sredina u inicijalnom i finalnom stanju unutar skupina na razini 0,01

$5,23^{++}$ = statistički značajna razlika između aritmetičkih sredina na razini 0,001

4. Zaključak

Inovirana struktura povijesnoga gradiva omogućila je učenicima da u sedmom razredu bolje razumiju povijest, ali je ta struktura, što je vrlo važno, utjecala na promjenu stavova učenika prema nastavi povijesti i prema samospoznaji. Ovo je iskustvo nadopunilo rezultate prethodnih autorovih istraživanja o potrebi uvođenja viših didaktički sustava i restrukturiranja povijesnoga gradiva. Rezultati dobiveni u sedmom razredu, bez obzira na manji broj ispitanika što su uvjetovale ratne prilike, mogu se generalizirati jer su razlike u rezultatima učenika eksperimentalne i kontrolne skupine statistički vrlo značajne (visoki t-pokazatelj u tablici 1.). Za praksu to znači da nastavnici već u osnovnoj školi povijesnom gradivu moraju prilaziti interdisciplinarno, slijedeći metodologiju suvremene povijesne znanosti i uvodeći čak etnopsihološke analize.

U osmom razredu pokušale su se ispitati neke druge kategorije. Jasno se, međutim, zapaža da učenici eksperimentalne skupine, mada se u nastavi povijesti koriste višim didaktičkim sustavima i inoviranim gradivom već od petog razreda, nisu bili u stanju da esej napišu bolje od učenika kontrolne skupine. Osim toga ne zapaža se ni promjena anksioznosti i moralnih sudova (tablica 2.). Možemo zaključiti da ipak samo jedan predmet - povijest, ne može mijenjati školsko "ozračje", već to mora biti zadatak svih školskih predmeta, koje valja povezivati, pri čemu bi nastava povijesti morala imati značajnu ulogu. Naše školstvo, dakle, čekaju teški zadaci, kojima valja promišljeno pristupiti ako želimo odgoj utemeljiti u bogatoj hrvatskoj kulturi i njenim općeljudskim vrijednostima. To je jedan od važnih putova prema demokraciji i civilizaciji ljubavi.

Zapažanja eksperimentatora i nastavnika potvrđuju da se u razredima eksperimentalne skupine pod utjecajem inovirane nastave bitno promijenila atmosfera, naročito u sedmom i osmom razredu. Međutim ovu izmjenu atmosfere vrlo je teško pratiti uobičajenom pedagoško-psihološkom metodologijom, koja u svojim istraživanjima obično polazi od određenih hipoteza. Za razliku od ovih istraživanja, neki se autori u SAD zalažu i za etnografski pristup u istraživanju pedagoških pojava, pri čemu se nastoje opisati modeli ponašanja i socijalni kontekst u kojem su oni stvoreni.⁵¹ U pedagoškoj etnografiji ne polazi se od hipoteza, a tradicionalna neprirodna podjela na kognitivno, čuvstveno i psihomotoričko područje zamjenjuje se promatranjem ljudske interakcije. Etnograf uranja u totalni dnevni život skupine. Naročito se ispituje učiteljeva moć u razredu, koja se realizira kroz institucionalizirane forme komunikacije u razredu, a naročito u tradicionalnom obliku: pitanje - učenikov odgovor - učiteljeva reakcija.⁵² Učitelj (i knjiga) su vlasnici znanja, a učenik je dužan da odgovori "pravim" odgovorom, čime se ostvaruje status nepravde. Etnografi se zalažu da se učenicima postavljaju pitanja na koja se ne mogu dati "pravi" odgovori, čime se smanjuje status nepravde. Takvo je npr. pitanje: "Kako bi se osjećao u toj situaciji?". Ili: "Što bi se dogodilo kada...?". Ovakva smo pitanja koristili u ovom eksperimentu i uvjerali smo se u opravdanost njihova uvođenja. Etnografsko istraživanje, jednom rječju,

⁵¹ J. J. WHITE, 1986, 51-77.

⁵² ISTA, 1986, 58.

traži induktivno i holističko ispitivanje onog što se događa u razredu, a učenju pristupa kao interaktivnom socijalnom procesu unutar socijalnog konteksta.

Spoznaje stečene u ovom eksperimentu mogu biti skroman doprinos nastavi povijesti i pedagogiji uopće, ali one ujedno pokazuju kako egzaktna pedagoško-psihološka istraživanja moramo nadopuniti i drugim vrstama istraživanja, kako bismo dobili bolji uvid u naše pedagoške probleme i kako bismo stvorili novu hrvatsku školu.

LITERATURA

- BUNIĆ, T. Š., 1988. - Tomislav Š. Bunić, Uvod u: Franjo Šanjek, *Crkva u Hrvata I - Srednji vijek*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- CHEVALIER, J. - GHEERBRANT, A., 1978. - Jean Chevalier - Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske.
- DEVEREUX, G., 1990. - Georges Devereux, *Komplementaristička etnopsihologija*, Zagreb, August Cesarec.
- DOWNEY, M. T., 1986. - Matthew T. Downey, Time, Space and Culture, *Social Education*, Vol. 50, No. 7, Washington, 490-501.
- DRAGIĆ-KIJUK, P., 1989. - Predrag Dragić-Kijuk, Uvod u: N. Milaš, *Pravoslavna Dalmacija*, Beograd, Sfairas (I. izdanje 1901.).
- DVORNIKOVIĆ, V., 1939. - Vladimir Dvorniković, *Karakterologija Jugoslovena*, Beograd, Geca Kon.
- FINKIELKRAUT, A., 1992. - Alain Finkelkraut, *Poraz mišljenja*, Zagreb, Naprijed.
- FRANGEŠ, I., 1987. - Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb - Ljubljana, Nakladni zavod Matice hrvatske i Cankarjeva založba.
- GEVAERT, J., 1991. - Joseph Gevaert, *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon* (hrvatsko izdanje priredio Marko Pranjić), Zagreb, Katehetski salezijanski centar.
- GROSS, M., 1976. - Mirjana Gross, *Historijska znanost, razvoj, oblik, smjerovi*, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu - Institut za hrvatsku povijest.
- GRUDEN, B., 1992. - Vladimir Gruden, Psychological Sources of the Serbian Aggression against Croats, *CMJ*, Vol. 33, 1992, War Supplement 2, Zagreb, 6-9.
- HELLER, A., 1984. - Agnes Heller, *Teorija istorije*, Beograd, Rad.
- HUFNAGEL, E., 1991. - Erwin Hufnagel, O pedagoškom pojmu odgovornosti, *MO*, 2, 91-105.
- JEROTIĆ, V., 1987. - Vladeta Jerotić, Jedan psihoterapeut razmišlja o događajima na Kosovu, *Teorija*, 3-4.
- KLAIN, E., 1992. - Eduard Klain, *Ratna psihologija*, Zagreb, Glavni sanitarni stožer Republike Hrvatske.
- KLAIN, E., 1992a. - Eduard Klain, Yugoslavia as a Group, *CMJ*, Vol. 33, War Supplement 1, 3-13.
- KONSTANTINOVIĆ, R., 1981 - Radomir Konstantinović, *Filosofija palanke*, Beograd, Nolit.
- KUJUNDŽIĆ, N. - MARJANOVIĆ, I., 1991. - Nedjeljko Kujundžić - Ivan Marjanović, *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića*, Odabrani tekstovi s uvodnom studijom N. Kujundžića, Zagreb, Katehetski salezijanski centar.

- LUKAS, F., 1938. - Filip Lukas, *Hrvatska narodna samobitnost I, knjiga I. Problemi hrvatske kulture*, Zagreb, Matica hrvatska.
- MARJANOVIĆ, I., 1991. - Ivan Marjanović, Filozofski korijeni i misao Stjepana Matičevića, *MO*, 2, 13-33.
- MATIČEVIĆ, S., 1935. - Stjepan Matičević, Priroda, kultura i odgoj, u: N. KUJUNDŽIĆ - I. MARJANOVIĆ, 1991.
- MATIČEVIĆ, S., 1936. - Stjepan Matičević, Osnovi nove škole, u: N. KUJUNDŽIĆ - I. MARJANOVIĆ, 1991.
- MURVAR, V., 1941. - Vatroslav Murvar, *Na izvorima neistina I. i II.*, Zagreb, Matica hrvatska.
- PATAKI, S., 1953. - Stjepan Pataki (urednik), *Opća pedagogija*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor.
- PERIĆ, I., 1994. - Ivo Perić, *Povijest za osmi razred osnovne škole*, III. izdanje, Zagreb, Školska knjiga
- PRIBIČEVIĆ, S., 1990. - Svetozar Pribičević, *Diktatura kralja Aleksandra*, Zagreb, Globus (francusko izdanje 1933.).
- PRANJIC, M. - STOJIC, A., 1992. - Marko Pranjić - Anto Stojić, *Zov slobode*, vjeronaučni udžbenik za drugo godišće srednjih škola, Zagreb, Katehetski salezijanski centar.
- RENDIĆ, S., 1971. - Smiljana Rendić, Izlazak iz genitiva, *Kritika*, 18, svibanj-lipanj 1971 (ponovno objavljeno u: *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 2. lipnja 1995).
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1988. - Ivo Rendić-Miočević, Problemi američkih socijalnih studija s posebnim osvrtom na nastavu povijesti, *NP*, 1, 19-32.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1989. - Ivo Rendić-Miočević, *Didaktičke inovacije u nastavi povijesti*, Zagreb, Školska knjiga.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1990. - Ivo Rendić-Miočević, Prediktori uspješnosti problemske nastave povijesti u prvom razredu srednje škole, *PR*, 3, 297-307.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1991. - Ivo Rendić-Miočević, Prilagodba nastave povijesti pluralističkom društvu, *MO*, 2, 111-124.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1991a - Ivo Rendić-Miočević, Problemska nastava i prediktori uspješnosti učenja povijesti u šestom razredu osnovne škole, *RFFZd*, 30(17), 1990./91., 265-290.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1992. - Ivo Rendić-Miočević, Pismo štovanom srpskom intelektualcu koji bi me mogao razumjeti, *ZS*, 6, 83-92.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1993. - Ivo Rendić-Miočević, Srbija na istoku i Hrvatska na zapadu, *HIZ*, 14-21.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1994. - Ivo Rendić-Miočević, Granice između naroda i kultura u nastavi povijesti, *ŽiŠ*, 1, 45-58.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1994a - Ivo Rendić-Miočević, S istoka ništa novo, *HIZ*, 126-132.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1994b - Ivo Rendić-Miočević, Učinci uvođenja inovirane strukture povijesnog gradiva u drugom razredu gimnazije, *ŽiŠ*, 5, 369-383.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1994c - Ivo Rendić-Miočević, Učinci "inovirane" strukture povijesnog gradiva u visokoškolskoj nastavi, *RFFZd*, 33(20), 1993./94., 197-213.

- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1995. - Ivo Rendić-Miočević, Odgojni ciljevi i restrukturiranje gradiva kao inovacija, *ŠN*, 36-37, Zagreb, studeni 1995.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1995a - Ivo Rendić-Miočević, Odgojni ciljevi i restrukturiranje gradiva kao inovacija, referat održan na simpoziju *Škola u ratu*, Zadar, 14. V. 1995.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1995b - Ivo Rendić-Miočević, Obogaćivanje školskih predmeta vjeronaučnom tematikom. Primjer iz nastave povijesti, *RTČ*, 3/2, 251-260.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., *Zlo velike jetre...* - Ivo Rendić-Miočević, *Zlo velike jetre ili kako čitati povijest i nepovijest Bošnjaka, Crnogoraca, Hrvata i Srba* (u pripremi za tisak).
- SCHMIDT, A., 1976. - Alfred Schmidt, *Povijest i struktura*, Beograd, Izdavački centar "Komunist".
- WHITE, J. J., 1986. - Jane J. White, An Ethnographic Approach, *Bulletin*, 77, Washington, National Council for Social Studies, 51-77.
- WITTFOGEL, K., 1988. - Karl Wittfogel, *Orijentalna despotija - Usporedno istraživanje totalne moći*, Zagreb, Globus.
- ZAKARIJA, K., 1990. - Kruno Zakarija, Pedagoški optimizam i filozofski skepticizam (Pedagogija - kreativna, kritička misao suvremene odgojne prakse), *MO*, 1, 9-25.

Ivo Rendić-Miočević: NEW TRENDS IN HISTORY TEACHING IN ELEMENTARY SCHOOLS

S u m m a r y

It is emphasised in this paper that Croatian education should be based on Croatian cultural inheritance and its universal human values. Scholastic system should enable development of pupils' self-cognition as well as it should teach them to discover sense of responsibility for themselves and others. The author speaks in favour of introducing new methods of history teaching in schools. Such a history teaching should expose the truth about our neighbours as well as about ourselves. It shouldn't be an invitation to continue killings, but it must help younger generations to accept, in the spirit of Croatian culture, new models of social behaviour.

The author, emphasising the significance of an approach in history teaching based on cultural patterns, speaks in favour of a study of patriarchal society, of western models in Croatia and of oriental despotism of "long duration" in Serbia. At doing so, it is necessary to bring methodology of modern history science into the history teaching methods, in order to enable re-structuring of its subject matter.

In a didactic experiment the author has discovered that 7th grade pupils in elementary schools could understand history subject matter better after they had studied its "innovated" structure even during a short period of time. In the same time pupils improved their relation towards history and their self-cognition level. In the 8th grade history teaching proceeded on the seventh grade subject matter. Implementation of the problem solving method in the 8th grade has improved the quality, but it didn't effect either a diminution of anxiety or a change of moral attitudes. Those facts inform us of a necessity to connect school subjects more carefully, thus creating a new scholastic "environment".